

Misiunea „Jurnalului“

Pe la începutul anului 1983, revista „Teatrul“ începuse să difuzeze niște notații asupra vieții teatrale românești, semnate de Valentin Silvestru și intitulate „Jurnal de critic“. Întiile culegeri (căci autorul răscolea arhivele și colecțiile de ziare fără o logică aparentă, invocând momente uneori foarte îndepărtate cronologic) apar în ianuarie 1983 și continuă fără întreruperi pînă de curînd. În octombrie 1985 („Teatrul“, nr. 10), autorul se hotără să se oprească, explicînd această decizie astfel: „Opresc, deocamdată, aici publicarea jurnalului meu de critic, care a fost găzduit, atîta amar de vreme, cu deosebită bunăvoință colegială și remarcabilă ospitalitate redacțională, de revista «Teatrul». Le mulțumesc pentru acestea confrăților și redactoruluișef Theodor Mănescu — din inițiativa căruia am și încredințat tiparului atîtea pagini ale «Jurnalului». Îl vom relua cînd (și dacă) va fi cazul...”

Avem, așadar, un „jurnal de critic“, utilizat de autorul lui „cînd și dacă e cazul“ (ceea ce pune întrebări insolubile) și care poate fi examinat ca un document literar oareșicare, supus unei critici dezlegate de natura instrumentală atribuită de acela care îl semnează. E probabil că „jurnalul“ originar e destul de voluminos, întrucît conține notații întinse pe mai bine de patruzeci de ani. Așa cum se înfățișează, acest „jurnal“ făcut public pare să fie destul de puțin autentic și, chiar dacă a folosit notații grifonate pe loc, el conține o perspectivă care este introdusă *a posteriori*. De unde să știe, de pildă, în 1967, Valentin Silvestru, ce reprezentații vor fi la televiziunea română de atunci și pînă în ziua de azi? Și, totuși, jurnalul cuprinde, în ideea repertoriului, următoarea premoniție: „unele (din acele piese n.n.) s-au reprezentat în 1967—1968, altele mult mai tirziu iar altele niciodată“. O astfel de notație e cu neputință de imaginat

într-un fragment de jurnal scris atunci și nu, așa cum se pare, acum.

Condiția „jurnalului“, sub raport teoretic, stă, dimpotrivă, în spiritul lui de dibuire a viitorului, atunci cînd nu e catagrafie pură și simplă, fără orizont; sînt jurnale de fel reparatoriu, adunînd frustrații, spaime ori contribuind, prin consumpțiune secretă, la echilibrul psihologiei. Un „jurnal“ adevărat e un infern al spiritului dacă nu, la antipozi — un recensămînt de notar neînțelegător de evenimente, însă conștiincios. Proprie „jurnalului“ este, iată un paradox, eroarea, spre deosebire de „memorii“ care nu conțin erori, căci optica memorialistului e aceea a istoriei definitivitate prin deznodămînt.

„Jurnalul“ lui Valentin Silvestru nu conține nici o șovăire și nici erori; este perspectiva memorialistului, care scrie acum despre evenimente revoluate, adaptîndu-și biografia după conformația epilogului de-acum cunoscut. Este de presupus că lipsesc de acolo (dacă jurnalul totuși există și nu e conceput acum, asemenea „jurnalului“ pe care îl scria, ajutîndu-se de ziarele vremii, M. R. Paraschivescu) multe episoade inoportune, care ar fi stricat imaginea supusă, prin această producțiune, demonstrării.

Orîșicum ar fi denumită de autor, această producție este impunătoare prin sistemă și tenacitate. E, mai întîi de toate, nu un jurnal de critic ci de prezicător. Astfel, în 1946, la „un bufet“ organizat după o premieră, observatorul cu simț al premoniției notează apariția inginerului Ciulley, însoțit de fiu-său (Liviu). În 1954, el se opune, probabil în secret (ca un Procopius din Caesarea), opiniei comune și credea că în teatrul lui Eugen Ionescu „e ceva cu totul nou“, e un „sens adînc“. Înainte de aceasta, în 1951, recomandase publicarea unor articole (apreciate călduros) aparținînd lui Florin Mugur și Al. Andrițoiu. Cînd au drept obiect persoanele, astfel de premoniții par să-și

asume întotdeauna un substrat. În 1962, de pildă, criticul de azi și de atunci semnalează că un tânăr profesor din Oltenia îi scrie cu respect și V. Silvestru îi publică pe loc niște reportaje despre câte un spectacol din târgul unde locuia acel profesor (era Nicolae Dragoș). În 1966, criticul susține începuturile de dramaturg ale unui tânăr pe care lumea îl cunoștea doar ca prozator (era D. R. Popescu). Și așa mai departe.

Aceste înclinații către premoniție nu sînt totuși foarte numeroase, însă nici puține, ele fiind vehiculate tocmai atît cît trebuie spre a pigmenta biografia și cu oareșicare mister. Astfel, ea iese foarte limpezită prin această compunere și pare să fi fost animată de o prezență socială puțin comună. E pretutindeni în acest „jurnal de critic” o agitație de om întreprinzător care, atunci cînd nu face vizite, interviează pe cineva, propune felurite reforme, dă indicații. Pe această pînză vastă și totuși cu mișcare, de la o vreme, monotonă și previzibilă (căci există o monotonie a activismului cu idei precise), s-a răsturnat o întreagă epocă post-belică în a cărei clarificare putea să contribuie și acest „jurnal”. Este însă o contribuție la o cercetare despre Valentin Silvestru și „epoca lui”.

Din acest punct de vedere contribuția documentară are interesul ei și să recunoaștem că a reaminti cîte un episod (precum e acela al înființării unui Sindicat Unit al Ziariștilor, condus, în 1944, de G. Macovescu, N. Moraru și E. Jebeleanu) nu e de natură să lase indiferent pe cercetător.

Privită dincolo de mărunțișuri (cum sînt acestea), înșiruirea de evenimente e captivantă și nu rămîne fără ecou pentru cine compară imaginea de aici cu aceea a momentului asupra căruia „jurnalul” se aplică; aceasta este și o foaie de temperatură afectivă, rezultată din raporturile criticului cu lumea imediată. El vede și înțelege într-adevăr după regulile unei memorialistici fără inocență. Sînt aci, de pildă, numeroase momente, ale anilor '45—'46, pline de culoare și de o viață mondenă care îi șade bine criticului amestecat în lumea „bufetului” de după premieră, între directori de ministere, ingineri, regizori și actrițe împovărate de blănuri. Criticul de azi, aspirant la jurnalistică pe atunci, e prezent și atent, știind cînd e cazul să-l întrebe, de exemplu, pe N. Moraru, asupra accesului într-un sindicat de ziariști, unde voia să pătrundă.

Înaintarea se produce repede și bine, și mulțimea de notații de prin anii '50 foiește de o viață gazetărească trepidantă, unde V. Silvestru nu părea să fie printre secundanți. El trimite, de pildă, pe „tinerii colaboratori”

să ia articole de la unul și de la altul; face observații asupra contribuțiilor altora și le îndreaptă; face vizite protocolare (C. Ressu, Z. Stancu) pe care nu putea să le facă oricine; are dialoguri bătoase cu rectorii de universități; frecventează pe Al. Giugaru (dar însoțit de un stenograf); primește „adrese”. În 1955, de la „cabinetul ministrului adjunct al culturii” (Paul Cornea); ține cursuri la Institutul de teatru. Într-un rînd, Zaharia Stancu îi citește cîteva pagini dintr-un roman viitor, ca să-l întrebe dacă e bine.

Oricît ar fi de hipertrofiate prin natura „jurnalelor” (unde un singur individ, care e și autorul, e cultivat mai cu seamă) aceste episoade denotă responsabilități necomune și care se transmit, nu fără îmbunătățiri, și mai apoi. Îndată după 1960, autorul „Jurnalului” ține conferințe la Universitatea Populară (primind mulțumiri), însoțește, în străinătate un teatru sau altul, e prezent în felurite jurii, asupra cărora reflectează în acest mod curios: „Privesc fermecat năvala de talente proaspete. Cum și cui se vor acorda premiile? Cine va trebui nedreptățit?” Este momentul exercitării unei autorități (cștigată, precum s-a văzut, în vremea de mai înainte) și nu e de mirare că acum criticul se simte îndreptățit să pună felurite întrebări (asupra repertoriului) și să fie ascultat ca religiozitate, la o viziune, de actorii care promit, într-un fel cam didactic, să se îndrepte. Pretutindeni, ideea pe care o vehiculează el este aceea a unei însărcinări istorice și a continua să aibă opinie i se pare criticului (și pe bună dreptate) rațiunea de a trăi. De acum, adică de prin 1970, începe să se strecoare în „jurnal” un ton mai puțin obișnuit, față de feeria care îl stăpînise mai înainte. A emite opinii nu i se mai pare destul și impresia lăsată de aceste pagini, citite la un loc (deși jurnalul le împrăștie, bineînțeles) este a unei voci infailibile, însă predicatorie în deșert și care dă vina pe o birocrație împiedicată și poate neînțelegătoare. Pe măsură ce unii îl ascultă ca pe un oracol (precum F. Giacomini, „recrutorul Teatrului Naționalilor” de la Paris, care se sfătuiește numai cu V. Silvestru în chestiunea teatrului românesc), alții lasă deoparte ceea ce sfătuitorul civil susține dintr-o îndemnare poate gratuită. Într-un rînd, el propune televiziunii un șir de spectacole dar, zice cu un oftat, „nu s-a făcut nimic”. Multe fragmente datate prin anii '70 conțin ample descrieri de propuneri, precizii, expuneri de motive și încheieri de unde ar rezulta că sfătuitorul ar avea dreptate (precum avusese și cu vreo cincisprezece-douăzeci de ani înainte de aceste dificultăți). Cu vremea, aceste observații

se adună și notațiile mai recente, de prin 1980 și mai încoace, sînt pline de cugețări sumbre și în general sibilnice, de bruioane pentru polemici (care sînt, în fapt, polemici în toată regula și cu adversari de identitate ușor recunoscutibilă, publicate prin intermediul acestui „jurnal”), de fel și fel de amănunte polarizate în jurul unui soi de stupefacție cu origine în ireverențiozitatea funcționarească față de meritele criticului. Un fel de manieism orb ar fi pătruns peste tot și în vreme ce V. Silvestru e prezent, cu succes, în Mexic, la un congres internațional, e invitat la Cenaclul Tei (ca să-l susțină pe dramaturgul Vișniec) și are sentimentul că, pe canalul vieții teatrale, nu se face nimic fără el, — un soi de complot diabolic îi tulbură raporturile instituționale. Din punctul de vedere al autorului de „jurnal”, viața teatrelor pare a fi primejduită și culorile pînzei zugrăvite de el sînt acum din cele mai întunecate : o piesă e impusă de Minister ; un șir de conferințe e întrerupt de cineva de la „direcția de resort” care dă explicații caraghioase ; niște inși care nu au legătură cu artele se amestecă în polemici gazetărești și îi atrag atenția (desigur, fără dreptate !) asupra unor erori pe care le săvîrșește ; critica e fără onestitate ; instituțiile merg cum nu se poate mai rău. Aceste vituperatii prelungite conțin o nemulțumire irezolvabilă. Sînt paginile cele mai elocvente din întreg „jurnalul”, împinzite acum de o psihologie prezumțioasă și care îl împiedică pe autor să vadă clar. Pretutindeni sînt comploturi care îl pîndesc, mîini necurate care se amestecă și atmosfera generală pare a fi irespirabilă : „Am suportat — zice el — cu resemnare, nu o dată, insolențe colegiale, fiind ele un produs de climat”. Cînd e vorba de o replică a cuiva, bănuiala e că s-au unit mai multe minți rău-voitoare ; orice notă care nu conține elogii în ceea ce îl privește, e nu acră ci criminală ; viața e un șir de nenorociri provocate de invidioși. Notiunea de cultură i se pare, de aceea, degradată de împrejurări și nu altfel trebuie înțeleasă o

frază precum aceasta „apreciez că e redactată după toate regulile polemicii din presa noastră mai ales culturală” (urmează o înșuiruire de unde ar rezulta că în presa noastră polemicile sînt făcute de idioți și mahalagii). E, de altfel, partea cea mai spectaculoasă sub raportul iritabilității, destul de greu înfrîinate printr-un soi de argumentație sofistică proprie celui care a scris „Arta îmbrobodirii”.

Acestea sînt elementele care au în vedere documentația „Jurnalului” care e, cel mult, documentul unei psihologii. Nu e totuși și opera unui stilist căci destule expresii sînt nepotrivite și este excenetrică o formulă pe care o întîlnim în acest fragment „Am avut și am parte și de multă și veninoasă hulă, (de n.n.) *in-gratitudine verde*”. „Ingratitudinea verde” nu spune, sub raport logic, nimic. Mai sînt și alte curiozități de exprimare, unele cu origine într-un soi de intemperanță de ins exasperat că nu îl ascultă, precum crede că ar merita, toată lumea.

Acest „jurnal” e poate și al unui critic, însă al unuia interesat destul de puțin de cărți și ceea ce uimește în aceste fragmente e torentul de mondenități care ucide cu totul reflecția asupra literaturii. În două-trei locuri, V. Silvestru documentează momentul unei lecturi și atunci în vederea extragerii unei pilde care nu e literară. Ce ar fi, de pildă, această cugutare : „Citesc în Malraux : «Ce forță derizorie pe care o reprezintă ranchiuna ome-nească». Derizorie forță, da, dar dacă e a unui om puternic și abuziv...”

Altădată, obiectul e (totuși, foarte rar) teatrul și părerea lui Valentin Silvestru ar fi că „multe din ideile lui Eschil vin din Homer, ceea ce nu-l face mai puțin original ca dramaturg”. Sub aspectul culturii, este o notație extravagantă și destul de puțin înțeleghătoare a civilizației grecești, ceea ce denotă că istoria dramaturgiei prezintă, pentru Valentin Silvestru, încă destule mistere. Însă nu literatura este materia acestui jurnal modern, însuflețit de certitudinea unei misiuni.

Artur SILVESTRI